

ALİNİN BİRİ ROMANINDA TOPLUMSAL MESELELER

Social Issues in the Novel of 'Alinin Biri'

Aziz ŞEKER*
İnan AKDAG**

ÖZ: Toplumcu gerçekçi edebiyat, toplum meselelerini işleyen bir yaklaşımı benimser. Toplumsal yapıda yaşanan sosyal sorunlar, sosyal-ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk gibi konular genel olarak toplumcu gerçekçi edebiyat türlerinde işlenir. Bu edebiyatın önemli bir yanını ise toplumsal gerçeklere eğilen romanlar oluşturur. Son yıllarda eserleri gündeme gelen Fahri Erdiç de toplumcu gerçekçi edebiyatın bir temsilcisi olarak yaşadığı toplumun sorunlarını romanlarına taşımıştır. Ege coğrafyasında yetişmiş olması romanlarında Ege bölgesinde yaşanan sosyal olguları malzeme olarak kullanmasını sağlamıştır. Bu açıdan Ege'de geçen *Alinin Biri* romanı belli bir tarihsel dönemde yaşanan sosyal ilişkileri roman kahramanı Ali'den hareketle verir. Ayrıca roman, Tek Parti döneminin sonları ile Demokrat Parti'nin iktidara geldiği süreçte Daylım köyünde yaşanan ağa-köylü çelişmesine dikkat çekerken değişen siyasal iktidarın kırsal toplumsal yapıdaki yansımalarına odaklanır. Bu çalışmada, *Alinin Biri* romanı edebiyat sosyolojisinin olanaklarıyla çözümlenirken dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarının kırsal toplumsal yapıda ortaya çıkardığı toplumsal meseleler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fahri Erdiç, toplumcu gerçekçilik, *Alinin Biri*, roman, edebiyat sosyolojisi, köy

ABSTRACT: Social-realistic literature espouses a function on social problems. The subjects like social problems which are observed on the social structure, socio-economic inequalities and poverty are generally analyzed in the kind of social-realistic literature. The important side of this literature consists of the novels which have tendency to social realities. Fahri Erdiç, whose works have come into an agenda at last years, also had brought social problems which he lived in his life as a representative of social-realistic literature. Because he grown up in Aegean geography, he used social phenomena which they realized in Aegean geography as materials. In this respect, the novel of 'Alinin Biri' which lived in Aegean region gives social relations which lived in a definite historical period from Ali. In addition, the novel attracted attention to the contradiction between agha and peasant in Daylım Village

* Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, Amasya, shuaziz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5634-0221

** Dr., Amasya Üniversitesi Merzifon İİBF, Amasya, inan.akdag@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5531-403X

Geliş Tarihi / Received: 26.05.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 27.10.2022
Yayın Tarihi / Published: 30.01.2023

during the end of Single Party era and during the beginning time of Democrat Party power, and it focuses on the reflection of rural social structure as the result of changing political power. In this study, when the novel of 'Alinin Biri' analyzes with the opportunities of the sociology of literature, social issues which are observed social-historical conditions of that era which appeared in rural sociological structure evaluate.

Keywords: Fahri Erdiñ, socialist realism, *Alinin Biri*, novel, sociology of literature, countryside

Giriş

Son yıllarda edebiyat sosyolojisi incelemelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte Çağdaş Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi kuşak içerisinde yer alan ve uzun yıllar adından pek söz edilmeyen yazarların yapıtlarına karşı bir ilginin, arttığını söylemek mümkündür. Toplumcu gerçekçi kuşak yazarlarının sanat yaşamlarının en belirgin özelliği yaşadıkları koşulların politik ikliminden önemli ölçüde etkilenmiş olmalarıyla ilişkilidir. Bu politik iklim onların sosyal konulara merak duymalarını sağlar. Dolayısıyla söz konusu kuşağın yazarlarının romanlarında da sosyal konular geniş bir yer tutar.

Türkiye toplumsal değişmesinin, siyasal sisteminin çelişkilerinin, yapısal sorunlarının, çözüm bekleyen sosyal sorunlarının, köy ve kent sorunlarının, değişen dünya dengelerinin ve demokrasi mücadelelerinin, 40 kuşağı olarak tanımlanan toplumcu gerçekçi geleneğın yazarlarının ele aldıkları önemli konular arasında olduğunu burada anımsatmak gerekir. Bu çerçevede örnek vermek gerekirse, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Vedat Türkali gibi sanat ve düşünce adamları başta olmak üzere toplumcu gerçekçi kuşağın yazarlarına dair geniş bir yazın bulunmasının yanında zamanla yapıtlarının değerlendirilmesinde daha nesnel adımların atıldığını görmekteyiz.

Toplumcu gerçekçi kuşağın yazarlarından biri kabul edilen Fahri Erdiñ (1917-1986) Akhisar'da dünyaya geldikten sonra yaşamının büyük bir kısmı, önüne çıkan engelleri daha iyi bir dünya oluşturmak amacıyla ortadan kaldırma mücadelesiyle geçmiştir. Balıkesir Öğretmen Okulu yıllarından sonra gittiği Ankara Devlet Konservatuvarında Sabahattin Ali ile tanışması yaşamında bir dönüm noktasını oluşturur. Sabahattin Ali'nin etkisiyle Erdiñ, toplum meselelerini konu edinen metinler kaleme alır. Fahri Erdiñ'in toplumsal gerçeklere dayalı öykülerle, şiirlerle yazın hayatına adım atması 40 kuşağının yazgisına ortak olacağıının habercisi olur. Düşüncelerini ifade etmekten ve yazdıklarından dolayı Erdiñ tutuklanır, Ankara'da cezaevinde yatar. Toplumcu kuşağın yazarlarının başına gelenler onun da hayatını altüst etmeye yetmiştir. Çok sevdiği yazar dostu Sabahattin

Ali'nin yaşadığı baskılar sonrasında yurtdışına kaçıışı esnasında katledilmesi Erdinç'in Bulgaristan'a yerleşmesine neden olur. Edebiyat çalışmalarını ve politika uğraşısını Bulgaristan'da sürdüren Erdinç, 1973'te Bulgaristan Yazarlar Birliği üyeliğine seçilir. Bu yıllarda, net bir tarih vermek gerekirse, 2 Haziran 1970 tarihinde Orhan Kemal de Bulgaristan'dadır. Orhan Kemal, tedavi olmak ve annesinin geldiği yere ilişkin kitap hazırlığı yapmak için gittiği Sofya'da geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat eder. Bulgar Yazarlar Birliği 5 Haziran'da bir tören düzenleyerek cenazesini Türkiye'ye gönderir. Aynı şekilde Fahri Erdinç de 11 Kasım 1986'da Sofya'da yaşamına veda eder.

Başlarken de söylediğimiz gibi Erdinç, şiirler, öyküler, incelemeler ve romanlar kaleme almış toplumcu gerçekçi bir yazardır. Toplumsal yapıda yaşanan sosyal çelişkileri, toplumsal eşitsizlikleri, köy toplumsal gerçekliğini, Anadolu insanının yarım asra yayılan dram yüklü sosyal ilişkilerini bir yapısal sistem eleştirisi bağlamına oturtarak işlerken topluma ayna tutacak edebi bir çabanın içinde olmuştur. Öyle ki, Yaşar Kemal'in ve Orhan Kemal'in Çukurova'sında yaşanan sosyal sorunlar, ağa köylü çelişkisi, ırgatlık, eşkiya olgusu, kadın-erkek ilişkileri, sosyal yapı meseleleri Fahri Erdinç'in Ege coğrafyasında kaleme aldığı romanlarında da karşımıza çıkar. Nitekim, sosyal-kültürel güçlüklerin yanı sıra ekonomik sorunların psiko-sosyal yansımaları roman kahramanlarının sosyal karakterlerinde bir bütün olarak temellendirilerek verilir. Erdinç, eşitsizlikleri gideremeyen bir sosyal yapı kritiğini mülkiyet kaygıları, yoksulluk, halk seçkin ayırımı vb. olgular şeklinde romana taşır. Bu temelde örneğin *Acı Lokma* romanında;

“ideolojik olarak bir arayış içinde olan Fahri Erdinç, benimsediği düşünce doğrultusunda yaşadığı baskıları tüm çıplaklığı ile okura aktarır. Yaşadığı dönem itibarı ile cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık eden yazar, cumhuriyet devrimleri ve bu devrimlerin halka ne şekilde yansıtıldığı ve halkın içinde bulunduğu cehalet ve sefaleti gözler önüne serer. Bu açıdan roman, cumhuriyetin kuruluş sürecini ve devrimlerin yerleşmesinde yaşanan olayları anlatması açısından tarihimize de ışık tutar” (Erzen, 2018: 90).

Toplumsal eşitsizlikler, Cumhuriyet tarihinde Tek Parti iktidarı ve sonrasında yaşanan toplumsal-politik dönüşümün kırsal dünyadaki yansımalarını roman izleğinden değerlendirmek adına *Alinin Biri* de çözümlenmesi gereken yapıtlarının başında gelmektedir. Günaydın ve Uğuzman'ın Fahri Erdinç'in *Diriler Mezarlığı*'nda yer alan *Marşal Katırı* öyküsünü inceledikleri çalışmalarında ifade ettikleri üzere bu kitap ve diğer tüm çalışmaları, hak ettiği değeri bulmayı bekleyen, içten anlatımı, realist

özmlmeleri ve etkileyici tasvirleri ile bu alanda çalışmak isteyen yeni araştırmacılar için keşfedilmemiş değerli bir coğrafya gibidir (2022: 96).

Toplumsal Yapı ve Roman İlişkisine Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Yaklaşmak

Edebiyat eleştirmenleri ve edebiyat sosyologları açısından yapıtların dil ve anlatım unsurları kadar önemli olan bir başka husus insan ve toplum gerçekliğinin verililiş biçimidir. Toplumsal yapıyla ilişkili dinamikler sosyal bilimlerin üzerinde durduğu hatta odaklandığı konular arasında yer alırlar. Bu anlamda örneğin sosyal düzen, toplumsal değişim, sosyal ekonomik koşullar, sosyal çelişkilerin analizinde 19. zyılda romanın, toplumsal ve politik süreçlere karşı duyarlılığı, olguları nesnel ve bütüncül bir bakışla yorumlayarak kurgusal anlatıma dönüştüren benzersiz niteliği ile toplumsal dönüşümleri etkili biçimde ifade etmesi sosyal bilimlerin dikkatinden kaçmaz (Lekesizalın, 2021: 99). Bu doğrultuda sosyal bilimlerde, sosyolojinin bir dalı olarak gelişen edebiyat sosyolojisi, toplumla etkileşimli kültürel bir ürün kabul edilen romanın gelişimini yakından takip etmiştir. Bütün bunlar gösteriyor ki, çeşitli yönleriyle sosyolojik çözümlemeden geçirilecek bir edebi yapıtta toplum gerçekliğine nasıl yaklaşıldığı, toplumsal gerçekleri yansıtma yeterliliği ve bunu yaparken estetik değerlerle örülü niteliğe sahip olunması önemli yorumlama/anlama verileri sağlar. Edebi yapıt hakkında değer yargısı ortaya çıkarmamak koşuluyla yorumlayıcı/betimleyici olabilecek bir sosyolojik eleřtirinin¹ edebiyat sosyolojisinin öngörüsünü geliştirmedeki rolünün altını çizmek gerekir. Sonuçta yapıtın sosyolojik değeri de içeriğinde dökümante edilebilecek olan insan ve toplum gerçekliğinin dayandığı sosyal etkileşim ve insan toplum diyalektiğini anlamaktan geçer (Şeker, 2021).

Sosyolojinin var oluş serüveni sanayi toplumuyla birlikte ulus devletin araçsal olarak kullandığı bir bilim dalı olmasıyla ivme kazanmıştır. Sosyolojinin alanlarıyla ilgili yapılan araştırmalar ve çıkarsamalar da aynı amaca hizmet eder. Böylesi bir ayrıcalığa, iktidarın erişmek istediği sosyal bilgiyi sağlaması hedefleri eklenebilir. Toplumsal dünyayı ve iktidarı anlamayı işlev edinen sosyoloji elbette kendi içinde eleştirel bir yön barındırır. İktidar elitlerinin, uyguladıkları tahakkümü rasyonalize edecek,

¹ Toplum temelli bir yaklaşımı içeren sosyolojik eleştiri, romanın tarihsel ve sosyal bağlamından hareket eder. Toplum yapıt ilişkisine odaklanan sosyolojik eleştiri Alver'e göre "bir edebi metin arkeolojisidir ve kazıdan maksat edebi metnin izlek kabul edilerek toplumsal gerçekliğe ilişkin ipuçları elde etmek, toplumsal gerçekliği eldeki verileri de devreye sokarak daha bütünlüklü görmektir" (Alver, 2018: 304).

tahakkümün dayandığı mekanizmaları pekiştirecek ve tahakkümün kendisini meşrulaştıracak türde bir bilime ihtiyaç duydukları düşüncesine diğer bilimler gibi çoğu zaman sosyolojisi de hizmet eder (Bourdieu, 2019: 33). Dolayısıyla toplumu çözümlmek, kültürünü, değer yargılarını, sosyal karakter özelliklerini öğrenmek ve sosyal etkileşim sistemlerini tanımak isteyenlerin başvuracağı bir başka önemli kaynak toplumsal yapıyla etkileşimli olarak ele alınabilecek bir tür kabul edilen romanı inceleyen edebiyat sosyolojisi olanağıdır.

Sosyolojik arka planında göreceli dahi olsa toplumsal yapıya ve toplumsal gerçeklere katı bir ideolojik yaklaşımla değil de estetik bir tutumla eğilen *Alinin Biri* yapıtı (1958), Milli Mücadele dönemi ve sonrasında ortaya çıkan politik ve sosyal gelişmeleri Afyon'un Daylım köyü özelinde konu edinir. Ayrıca Ali'nin erkek roman kahramanı olarak kurgulandığı yapıt, köyün ağası örneğinde olduğu gibi değişen siyasal süreçte gömlek değiştirerek yoluna devam eden ve refahına refah katan köy ağaları ve kasaba ileri gelenlerinin eleştirel gözle okura iletildiği toplumcu gerçekçi roman geleneğinden aşına olduğumuz politik bir atmosfer deneyimlettir.

Alinin Biri romanının, sosyolojik düşüncenin fırsatları ve birikimi ile sosyal analizden geçirileceği bu çalışmanın, dönemin köy toplum kurulumunu, cinsiyet hiyerarşisini, birey toplum ilişkilerini kısacası toplumsal yapıyı birçok öğeleriyle kavramak adına diğer pek çok edebiyat sosyolojisi uygulamaları için katkı verici olacağı düşünülmektedir.

Romanda Toplumsal Mesele Olarak Eşkivalık

İnsanlık tarihi boyunca birçok toplumda “zulme ve haksızlığa başkaldıran halk kahramanları görülmüştür. Bu halk kahramanları yaşadıkları dönemde halkın gönlünde yer edinmişlerdir. Böylece sonraki dönemlerde halkın hafızasında, yani halk anlatılarında bulunmuşlar ve zamanla efsaneleşmişlerdir” (Gacar, 2019: 303). Dünya coğrafyasında özellikle kırsal toplumsal yapılarda çeşitli gerekçelerle eşkıya olmuş bireyler, bu iradelerinden dolayı iyi ya da kötü karakter özellikleriyle değerlendirilirler. İyi özellikler sergileyenler halk kahramanları geleneğinden gelenler olarak kabul edilmişlerdir.² Başka bir ifadeyle, eşkıyalığı “soylu” ya da “sosyal”

² Hobsbawm *Eşkivalık* isimli çalışmasında olguya tarihsel bir çerçeveden değinir. Toplumsal/Sosyal eşkıya nitelemesi yaptığı tipleri otoriteler “tarafından suçlu sayılan ama köylü toplumu içerisinde varlığını sürdüren ve köylüler tarafından kahraman, yenilmez, intikam alan, adalet için dövüşen, belki de özgürlüğün lideri olarak görülen ve her durumda saygı duyulan, yardım edilen ve desteklenen kanun kaçağı köylüler olarak” ele alır (1997: 12).

kavramlarıyla açıklayan araştırmacılar, bu tip kahramanların ortak özelliklerine dikkat çekmektedirler. Bir ıkış noktası olması açısından örneğin edebi metinlerde olumlu bir kahraman özelliğiyle betimlenen “soylu” eşkıyanın karşıtı kötü eşkıya tipine rastlamak mümkündür (Altıkulaç Demirdağ, 2016: 34). Halk kültürüne ve edebiyata konu yapılan bu sosyal tiplerin zamanla sosyal bilimcilerin çalışmalarına konu yapıldığı bilinmektedir.

Türk edebiyatında eşkıyalık olgusu çeşitli açılardan işlenir.³ özellikle romantik ve sosyal eşkıya, kötü ya da yoz eşkıya karakterlerine sıklıkla yer verilir. Örneğin eşkıya nitelemesinin zıt karakteri biçiminde verilen yoz/kötü eşkıyaların yanında sosyal eşkıya tiplerini Yaşar Kemal’in *İnce Memed* roman serisinde geniş bir Şekilde ele alınır. Soylu bir eşkıya olan İnce Memed’i odağına alan bu eserin karşısında eşkıyalığın olumlu hiçbir yanının olmadığını ifade eden romanlar da bulunmaktadır. Devlete karşı başkaldırıcı hoş karşılamayan ve meşru saymayan Kemal Tahir’in *Rahmet Yolları Kesti* romanının bu anlamda ele alınması gerekir. Romanlara taşınan;

“eşkıyalık göreceli bir kavramdır. Bu konuda, genelde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bakış söz konusudur. Bunlardan ilki, eşkıyalığı yücelten, bir tür direniş olarak gören, toplum ve halk adına haklı bir hareket gibi kabul eden romantik görüş; ikincisi ise, eşkıyalığı, devletin çatısı altında, devlete rağmen hareket eden, halkla çatışan ve devletten ziyade halka zarar veren kişi ve grupların yasadışı hareketi olarak kabul eden görüştür” (Gözütok, 2011: 50).

Ezilenlerin tepkisini örnekleme konusunda Osmanlı Devleti’nin sonlarına doğru ve Cumhuriyet yönetiminin kurulduğu yıllarda bazı adaletsizlikler karşısında bir tutum takınan sosyal eşkıyalık Anadolu’da rastlanan bir olgudur. Eşkıyalar arasında kimisi kırsal yapıda başından geçen adaletsizliklere bir tepki olarak kimisi ise halka eziyet etmek için dağların yolunu tutmuştur. Türk romanının temel sorunsalının masaya yatırıldığı bir görüşmede Balabanlılar’ın sorduğu soruya yanıt veren Moran bu tartışmaya dikkat çeker:

“Batı-Doğu karşıtlığı 1950’lere kadarki romanımızın konusunu, kişilerini, tiplerini belirler. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, bilindiği gibi, Batılılaşma sürerken bir yandan da Osmanlı döneminde mevcut olmayan burjuva ve işçi sınıfı oluşmaya başladı. Çünkü merkezi iktidarın Türkiye’yi ekonomik bakımdan güçlendirmek için başvurduğu yollar, sınıf ayrımını da beraberinde getirecekti ister istemez. Bu durumda burjuvanın ve toprak ağasının karşısında ezilen bir

³ Daha detaylı bilgi için bkz. Şeker, Aziz (2011), “İnce Memed: Yaşar Kemal’in Roman Dünyasında Çukurovalı Mecbur Bir Eşkıya Tipi, (Sosyal ve Soylu Bir Eşkıya Olarak İnce Memed)”, Roman Kahramanları, 2,6, 19-21.

emekçi ve köylü sınıfının sorunları ön plana geçti. Başka bir deyişle, Batı-Doğu karşıtlığının yerini ezen-ezilen karşıtlığı aldı ve romanımızın konusunu, kişilerini büyük ölçüde belirledi” (Balabanlılar, 2015: 187-189).

Ege bölgesinde de ezen-ezilen karşıtlığından beslenen eşkıyalık üzerine birçok anlatıya rastlanmaktadır. Çeşitli yapıtlarda boy gösteren eşkıyaların izini sürebileceğimiz Ege’de geçen *Alinin Biri* de toplumsal meselelerle ilişkili olan eşkıyalık açısından değerlendirilebilecek bir romandır. Ege’de eşkıyalık yaptığı için asılan Nalbant Efe’nin oğlu Ali, köy yerinde ağa ile sorun yaşamasından dolayı yalan ihbarla cezaevine atılır. Bir süre kaldığı Değirmisaz’daki cezaevinde kömür ocaklarında çalıştırılır. Burada sıtma hastalığına yakalanır. Tahliye edildikten sonra köyüne doğru yol alır. Yazar bu sürede Tavşanlı ovası başta olmak üzere bölgenin coğrafik yapısını roman mekânı olarak kullanır. Yukarıda sözünü ettiğimiz eşkıyalık, o tarihlerde tıpkı Çukurova’da olduğu gibi Ege dağlarında Zeybek/Efe şeklinde belirir. Kendilerine Efe/Zeybek diyen sosyal grupların bir kısmı “sosyal eşkıya”⁴ olarak nitelendirilebilecek özellikler taşırlar. Buna Yaşar Kemal’in kaleme aldığı Ege’de geçen *Çakırcalı Efe* örnek verilebilir. Sosyal eşkıyalar her ne kadar kanunla karşı karşıya gelmiş olsalar, sonu ölümle bitecek bir maceranın içine sürüklenmiş olsalar bile sistemden kaynaklı sorunlara karşı gelmeleri, köylülerin yaşadıkları sosyal sıkıntılarda onlarla birlikte hareket etmeleri gibi süreçlerde hak arayıcısı görülmeleri ile sosyal adalet vurguları, onların sosyal/soylu eşkıya kabul edilmelerini sağlamıştır. Bu sebeple yaşamlarına dair halen unutulmamış türküler yakıldığı görülür. *Alinin Biri* romanında geçen Ali’nin babası Nalbant Efe de bu özelliklerle aktarılır: “Nalbant Efe padişaha karşı durmuş. Zenginlerden zorla alıp, fakirlere dağıtmış. Uşak’ta ameleden, köylüden belediye kuracak olmuşlar. Bütün bu yaylalarda namı söylenmiş. Lâkin asker onları dağıtmış. Nalbant Efe Akdağ’da ele geçmiş. Kaplangediği’nde asmışlar onu. Çok iyi çok yiğit adammış... İyiler yaşamaz ki zaten...” (Erdinç, 2007: 30).

Ali’nin Halleri: Köylü Ali’den Eşkıya Ali’ye

Roman kahramanı Ali, seferberlik sonrası, yoksulluğun hüküm sürdüğü dönemde Ege’de Nalbant Efe ile Elif’in oğlu olarak dünyaya gelir. Köy toplumunda tahsildarların amansız baskıları, kız kaçırımlar, şiddet, güçlünün güçsüzü ezmesi günün yaşanan olaylarının başında gelmektedir. Babası

⁴ Eşkıyalığı evrensel bir olgu olarak kabul eden Hobsbawm, sosyal eşkıyalığın kabileye ve kan bağına dayalı örgütlenmenin evrimleşmeye başladığı aşamayla modern kapitalist ve endüstriyel toplum arasında bulunan, kan bağına dayalı toplumun çözülme ve tarımsal kapitalizme geçiş aşamalarını da içeren bütün toplumlarda görüldüğünü ifade eder (1997: 13).

dağdayken Ali, babasının arkadaşlarının yardımıyla AĞanın besleme tuttuğu Elif'i kaçıarak evlenir. Elif, Rahim ağa tarafından "Yozalan'daki otuz dönüm tarlasından dolayı evlt" edinilmiştir (Erdiç, 2007: 37). Babası asılan Ali köye döndükten sonra AĞanın iftirasıyla 15 yıl kadar bir ceza alır. Ali, hapishane yıllarının bitiminde köye dönüşünde oğlu Yaşar'ın, Rahim ağanın yanında iç grdĞn oğrenmesi ile ağanın yeğeni Fadime'ye aşık olması karşısında üzülür. Rahim ağa asker kaçağı olması bir yana köylünün malına el koyan, borca sokan, şiddet uygulayan, verimli toprakları üzerine geçiren bir tiptir. Köy gerçekliğinde yaşananları ise Elif şu cümlelerle özetler: "Kökün fukara mı, dalın da fukara..." (Erdiç, 2007: 78). Kadınlara sosyal durumları da olumlu özellikler sergilemez. İçinde buldukları toplumsal koşullar eğitimsiz, erkeğe bağlı, korunmasız, güvencesiz ve her an şiddetle karşı karşıya kalan bir yaşamdır. Elif'in, Fadime'nin, köy okulunun hemen hemen her şeyiyle ilgilenen (bunun karşılığında harman kalkımında köy bütçesinden hizmetlerinin karşılığı ödenir) eşi dahil çocuklarını savaşta kaybetmiş Gülnaz ninenin başından geçenler kırsalda kadın psiko-sosyal gerçekliğini verir. Savaşa gidip dönemeyen çocuklarını ve eşlerini bekleyen kadınlar dikkate alındığında Gülnaz nine tiplemesinde toplumcu kuşağın yazarlarınca işlenen özellikler sergilenir. Anadolu'da savaşa giden eşlerinin, erkek çocuklarının gelmemeleri üzerine eř ve anne olarak yıllarca gidenlerin dönüşlerini umutla bekledikleri anlatısı, edebiyat yapıtlarında işlenen dramlar arasında yer alır. Ayrıca romanda aktarıldığı gibi köy gerçekliği bir dizi geleneğin srdĞ ve çeşitli sosyal kontrol araçlarının işlevsel kullanıldığı bir sosyal ilişkiler ortamını içerir. rnek olarak köy okulunun giderlerinin karşılanması için "salma" uygulanması, köy bütçesi, imece, konak sofrası, (köy yerinde sırayla ailelerin köy heyet odası için yaptıkları yemek), kirvelik, hıdırellez, asker uğurlama ve yarenlik verilebilir.

Ali, köyde, baba mesleği nalbantlığa devam ederken Rahim ağa ile atışması içten içe sürer, bu esnada köylüleri derinden etkileyen tahsildarların topladığı vergiler tartışmaların merkezindedir. Öte yandan ülkenin politik atmosferindeki dönüşümün rzgrı kasabaya ve köye kadar ulaşmıştır. 1950 seçimlerinin kampanyası çok erken başlamıştır. Halk Partisi bayağı telş içindedir. Bir gecede demokratlara geçen köylerin sayısı artmaktadır (Erdiç, 2007: 126). Beklenen Toprak kanunu çıkmamıştır. Çiftlik ağaları ve büyük toprak sahipleri somut koşulların değişimine göre tavır takımıyorlardı. Hoşnutsuz olan köylülerin sayısı her geçen gün oğalmaktaydı. Bunlar arasında yer alan Bıdık Ahmet, Ankara'da gerçekleştirilen vergi yürüyüşüne katıldığı için içeri atılmıştı. Seçimlerde köylülerin oylarını toplu halde kullanan ağalar, değişen süreçlerle birlikte

gömlek yenileyip güç ilişkilerini hesaplı bir şekilde sürdürmeye çoktan karar vermişlerdi. Tahsildar baskısının sonuçları ise köylülerin yol değiştirmeleri gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Köylüye değer verme, yaşam koşullarını düzeltme, toprak dağıtma, vergi indirimi, demokrasi, af gibi beklentilerin gölgesinde iktidar el değiştirir. Yeni hükümetin başa gelmesiyle çıkarılan af, Bıdık Ahmet'in tahliyesine yarar. Ahmet'in başından geçenler köyden onu almaya giden Ali ve Acar'ın içinden geçmiştir: "Hükümet, tahsildariyle, candarmasıyla, vergi diye köylere yürür, siyasi olmaz. Sonra vergilerin altında ezilip de Ankara'ya yürümeğe gidenlerin başına gelmedik hal kalmaz!" (Erdoğan, 2007: 153). Katıkları soğan, ekmek-tuz, ekmek-bulgur aşısı olan köylülerin kaderi değişmez. Ali'nin deyişiyle "boyunduruk, sefalet" sürer. Halk Partisinin yerini Demokrat Partiye bırakması genel anlamda köylüler lehine bir sosyal gelişme getirmez. Çünkü kasaba ileri gelenleri, köy ağaları, büyük toprak sahipleri güç ilişkilerini bozmadan yeni partilerindeki yerlerini almışlardır. Sosyal ilişkilere yön veren aidiyetlerin değişmesini görmek adına Demokrat Parti levhası köy odasına asıldıktan sonra Rahim ağanın, köy imamına söylediklerine bakmak gerekir. Köy ağası, imama, Cuma namazı öncesi bazı taleplerini iletir: "...Arapça ezandan başla. Yakında fes de giyilecek. Din dersleri serbest... Toprağı, vergiyi şimdilik karıştırma. Orası hükümetin işi. Moskoflara gine bildiğin gibi verıştır. Amin duasında sakın İsmet Paşa'yı ağzına alma. İngiliz, Amerikayı hayırla yâdet. Bu demokrasi onların hediyesi... falan filen, yakıştır gayri ötesini. Anladın mı?" (Erdoğan, 2007: 175).

Toplumsal Gerçekçiliğin (Vazgeçilmez) Günah Keçisi: Ağalık

Ağalık kurumu, köy toplumsal gerçekliğinde araçsal kontrolü sağlarken ideolojik olduğu kadar iktidarla uyumda oldukça etkin kullanılabilir. Ağalar güçlerinden bir şey yitirmedikleri gibi yeni gelen iktidarın sunduklarını fırsata çevirmeyi ihmal etmezler. Romanda köylünün sıraladığı şu şikâyetlerin pek de bir önemi olmamıştır ki, ağalık kurumu gücüne güç katmaya devam eder: "Bir kere İstiklâl Harbinde cepheye gitmemiş. Köyü işgalcilere o teslim etmiş. Onun bunun kızını Yunan zabıtlarına peşkeş çekmiş. Köylünün elinden çekip aldığı topraklar vs vs" (Erdoğan, 2007: 177). *Alinin Biri*'nde geçen buna benzer şeyler Yaşar Kemal'in roman dünyasını oluşturan Çukurova'ya sürükler okuru. Çukurova'nın ağaları göz önüne gelir. Köylünün eleştirdiği konuların hemen hepsi de benzerdir. Rahim ağa anlatısı köylünün belleğinde oldukça olumsuz olaylara sahiptir. İstiklâl savaşına katılmayan Rahim ağa için anlatılan bir başka olay ise şöyledir: "Yunan Daylım'da görüldüğü zaman, kefen bezini bir değneğe geçirip de harman yerine çıkan o değil miydi? Beyaz bayrak diye... O teslim etti köyü.

Gösteri gösteriverdi elin ambarlarını... Hem yalnız ambarları mı?” (Erdoğan, 2007: 101). AĞalık toplumcu gerçekçi romancıların üzerinde sıklıkla tartıştıkları bir olgudur. Kırsal alanda geçen romanlarda vazgeçilmez bir eleştirisi noktasını oluşturmaktadır.

Kötücülüğün Merkez Kavramları: Kadın ve Ataerkillik

Rahim ağa, köyde bir sömürü aracına dönüşürken, ataerkilliğın erkek hanesine yazdıklarını kullanır. Kadınların yanında güçsüz erkekler de onun baskısının nesnelere olur. Rahim ağanın hegemonik erkeklik kurgusunda “suç ortağı erkeklige” dönüşebilen tiplere rastlanır. Bu erkek tiplerinden birine İbrahim somut bir örnektir. AĞanın, ona sağlayacağını düşündüğü fırsatlar adına kendi kızının kamusal alanda kötü duruma düşürülmesi karşısında etkilenmez. Kadın konu olduğunda patriyarkanın ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin hegemonik erkeklikten yana olduğu bir gerçektir. Örneğın “avrat bahsinde bir küfür yüzünden adam öldürebilecek kadar titiz olan köylüler” (Erdoğan, 2007: 63) ya da yeri geldiğinde erkekler, masum kadınlara kara alarak bu titizliklerini erkek egemen sistemin sürmesi için ödüllendirmekten geri durmazlar. Fadime, Kör Emin’in tecavüzünden kurtulur. Hasanoğlan Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmen Arif beyin köylülerle birlikte olması Rahim ağayı rahatsız eder. Fadime gördüğü şiddet neticesinde bir komploya uğrar. Arif öğretmenle basılması planlanır. Ancak bu olayın bedelini Fadime canına kıyarak öder. Olayla ilgili tahkikat yapılması istendiğinde bile babasının ve amcasının merhametini görmemesi, Kör Emin’in onu kirlettiğine inanılması, öğretmenle dedikodularının çıkarılması, gördüğü şiddet, doktora götürülmek istenmesi erkek hoyratlığının karşısında yalnız kalan Fadime için sonu ölümle sonuçlanacak bir onur mücadelesi haline gelecektir. Böylece “Fadime, yüz senelik dedikoduya katık olacak bir yüz karasını temizlerken, belki yüz seneden fazla yaşayacak olan nice ağıtlara geçivermişti” (Erdoğan, 2007: 196). Diğer taraftan olaya tekrar baktığımızda tartışılan bir kadın olduğunda aydın bir öğretmen olarak beliren Arif’in cümleleri bile yerleşik erkeklik tutumlarının ötesine geçmez: “AĞa, ağa dedi. Bir daha böyle tuzak kuracağın zaman, Fadime’yi değil, karımı gönder, karımı!” (Erdoğan, 2007: 184). Genel anlamda kırsal toplumsal yapıda hegemonik erkeklik düsturu kadınlara namus ve geleneksel ahlâki değerlerle yönelimi bir kararlılıkla sürdürürken kadının rızasının alınmadığı, erkek iradesine kolaylıkla kurban edildiği gözlenebilmektedir (Saraçgil, 2005: 328).

Mutlu Son: Hak ve Adaletin Tecellisi

Romanın geçtiği köy mekânında Rahim ağanın yönlendirmesiyle yukarıda anlatılanlar yaşanırken, ekonomik sıkıntılar içinde ezilen köylülerin büyük bir kısmı hak arayışlarını sürdürürler. Yeni siyasi dönemin, köylülerin yaşamını iyileştirmek açısından bir anlam ifade etmediğini ve sosyal sorunlarını çözmediğini görenler Bıdık Ahmet'in etkisiyle ağa tarafından ellerinden alınan topraklarını ve mallarını almak amacıyla Yożalan'a doğru yola çıkarlar. Köylülerin bir kısmı çıkan çatışmada öldürölür. Ağa çiftliği ile birlikte yanar. Ali'nin eşi Elif ve bazı kadınlar hapse düşer, geri kalanlar Ahır Dağına sığınrlar. Ali geride kalan bir gurup erkekle çetesini kurar. Sonraki günlerde oğlu Yaşar da Kore'ye asker gönderen vapurdan ayrılarak çeteye katılır. Romanın bitişi bu dinamik temelinde olur. Erzen'e göre:

“Fahri Erdinç, bireyin sosyal adaletsizliğe uğramasını kabul edemez. Bu adaletsizlik devlet otoritesi ya da şahıs otoritesinden de olsa ona dur demek bireyin en erdemli davranışdır. Kişi yaratmada çok başarılı olan Fahri Erdinç, 'ideal insan'a önem verir. Bu ideal insan kişilere yol gösteren ve onlara önderlik eden bir yapıdadır. Ali, yazarın olumladığı bir kişi olarak yazarın mücadelesini roman içinde gerçekleştiren bir kişidir. Başkisi dışındaki kişileri Ali ile ilişki içinde tutarak onun niyet ve eylemlerinden etkilenmelerine sebep olur” (Erzen, 2016: 64).

Edebiyatın var olma nedeni insanı/toplum ve onun dünyasını anlatmaktır. Edebiyat sosyolojisi kriterleri gözetilerek yapılan bu roman analizinin, toplumcu gerçekçi yaklaşımın ileri sürdüğü edebiyatın toplumu aktarma görüşüyle örtüşüğünü söylemek mümkündür.

Genel hatlarıyla ele alındığında *Alinin Biri*, sosyal adaletsizliğin sistematik bir şekilde hüküm sürdüğü kırsal toplumsal yapının işleyişini belli bir zaman ve mekân çerçevesinde değerlendirmek anlamında sosyolojik değeri yüksek olan bir romandır. Hangi toplumsal konuyu ele alırsak alalım, toplumsal olguların edebiyata dolayısıyla romana yansıdığını görürüz; savaşlar, devrimler, ayaklanmalar, sosyal adaletsizlikler, doğal felaketler, salgınlar ve bunların yol açtığı sosyal sorunlar, edebi metinlerde karşılığını bulmuştur (Dervişoğlu, 2022: 649-650). Kuşkusuz edebiyat sosyolojisi incelemelerinde roman ile sosyoloji arasındaki köprüyü dengeli kurmak gerekir. Her ikisi de birbirinden farklı ölçütlere sahip olmakla birlikte referans noktaları başta olmak üzere, var olma olasılıkları insanlığı özgürleştirmeye dönük eylemler olmaları nedeniyle insanların yarattığı ve yaratmaya çalıştığı dünyayı anlamak için yakınlıklarını fırsata çevirmek gerekir (Bauman, 2021: 28). Buradan hareketle denebilir ki, romancılar ve sosyolojik metinleri yazanlar bu dünyayı farklı bakış açılarıyla

keşfedebilirler, değişik ‘veri’ türlerinin peşinden koşup bunları üretebilirler. Ortaya çıkardıkları şeyler, kesinlikle ortak bir kökenin damgasını taşırlar. Birbirlerini beslerler ve yönelimlerinde, keşiflerinde, verdikleri mesajların içeriğinde birbirine dayanırlar (Bauman ve Mazzeo, 2019: 13).

Sonuç

Toplumcu gerçekçi kuşağın yazarlarının temel niteliği toplumsal meselelere duyarlı yapıtlar kaleme almış olmalarıdır. Köy ya da kent toplumsal koşullarında ortaya çıkan sosyal durumlar ve sosyal sorunlar bu kuşağın yazarlarının yapıtlarında bir anlam dünyası bulur. Fahri Erdiñç de toplumcu gerçekçi kuşağın bir yazarı olarak toplumu yakından ilgilendiren sosyal olguları ve insanları derinden etkileyen sosyal-ekonomik sorunları yapıtlarında işlemiştir. Yazarın yukarıda sosyolojik çözümlemesini yaptığımız *Alinin Biri* romanı ataerkil bir kırsal toplumsal yapıda geçer. Romanda ağa-köylü çelişkisi, yoksul köylülerin trajedileri, köy kadınlarının sorunları, öğretmen ağa çatışmasının sonuçları, sosyal adaletsizliğin sonucunda bir başlarına kalan haklı ama güçsüz köylülerin *soylu/erdemli/sosyal* eşkıyalığı seçme gerekçeleri erkek egemen konturlarla birlikte işlenir.

Alinin Biri’nin sunmuş olduğu bir başka şey, romanın fiziksel mekânını oluşturan Daylım köyünün sosyal gerçekliğinin dönemin birçok köyünde yaşanmış olduğudur. Erdiñç, toplumsal gerçekleri işlediği anlatısına sadık kalırken Tek Parti döneminde vuku bulmuş bazı trajedileri de okura anımsatır. Bu anlamda örneğin Kürt Memo’nun köyde bulunuş öyküsüne yer verir. Başka bir ifade ile yazar üst anlatıcı rolüyle; “mecburî ikamet”, “rejime alışınlar, ıslah olsunlar diye” Dersim’den Ege’ye de dağıtılan aileler arasında her şeyini geride bırakan Sandıklı’daki Dersim sürgünlerini Memo aracılığıyla romana taşır. Romanın kadın ve erkek kahramanlarına eğildiğimizde ise yelpazenin bir ucunda ağa, bürokrasi, kasaba ileri gelenleri yer alırken diğer ucunda yoksul köylüler bulunur. Verilmek istenen mesaj sosyal adalet, çıkar ilişkilerinin sarmaladığı sistemlere sosyal kahramanlar eşliğinde kollektif başkaldırı, yönetim sistemi yurttaş arasında çelişki yaşanmaması, toplumsal gelişme, hukuk, karar alma mekanizmalarına eşit bir şekilde katılım, dışlanmama, aşağılanmama ve emek sömürsünün yaşanmadığı bir düşüncede somutlaşır. Romanın sosyolojisinde bu felsefe belirgindir.

Özetle romandan yola çıkılarak ele alındığında, köy toplumsal gerçekliği ile iç içe yansıtılan sosyal sorunların edebiyat aracılığıyla ifade edilmesi, bunların sosyal bilimcilerin gözlemleri ile araştırmalarında kullanılması

sosyolojik bilgiye edebiyat yolu ile ulaşılması açısından önemsenmelidir. Unutmamak gerekir ki, toplum meselelerini roman sosyolojisi pratiğinde bilimsel yöntemle çözümlenmek, sosyolojik imgelemin zenginleşmesi için de yeterli olmamakla birlikte gerekli bir unsurdur.

KAYNAKÇA

- ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ, Refika (2016), “Köy Romanlarında Eşkıyalık ve Kahraman Olma Arzusu”, *Turkish Studies*, 11.15, 31-48.
- ALVER, Köksal (2018), “Sosyolojik Eleştiri”, Ed. Köksal ALVER, *Edebiyat Sosyolojisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 303-315.
- BALABANLILAR, Mürşit (2015), “Anadolu Romanlarında Eylem Ögesi Ağır Basar”, Haz. Seval ŞAHİN GÜMÜŞ, *Berna Moran Edebiyat Üzerine Makaleler/Röportajlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 187-193.
- BAUMAN, Zygmunt (2021), *Sosyoloji Ne İşe Yarar?* Çev. Akın Emre PİLGİR, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt ve MAZZEO, Ricardo (2019), *Edebiyata Övgü*, Çev. Akın Emre PİLGİR, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BOURİEU, Pierre (2019), *Sosyoloji Meseleleri*, Çev. Filiz ÖZTÜRK, Büşra UÇAR vd., Heretik Yayınları, Ankara.
- DERVİŞOĞLU, Efnan (2022), “Gecekondulaşma Olgusunun 1950 Sonrası Türk Romanına Yansıması”, Ed. Gazanfer KAYA ve Aziz ŞEKER, *Dert Yükü Mekânlar. Kentlerin Yeni ve Eskimeyen Sorunları*, Nika Yayınları, Ankara, 629-652.
- ERDİNÇ, Fahri (2007), *Alinin Biri*, Yordam Yayınları, İstanbul.
- ERZEN, Fatih (2016), “Fahri Erdinç’in Alinin Biri Romanında Yapı ve İzlek”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2.2, 39-66.
- ERZEN, Fatih (2018), “Roman Tekniği Bakımından Fahri Erdinç’in *Acı Lokma* Romanı”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1.1, 77-91.
- GACAR, Şamil (2019), “Hobsbawm’ın Sosyal Haydut Prensipleri Bağlamında Atçalı Kel Mehmet”, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1.3, 302-326.
- GÖZÜTOK, Türkan (2011), “Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe’nin Türk Edebiyatına İz Düşümü”, *Türkbilig*, 21, 49-72.
- GÜNAYDIN, Janset ve UĞUZMAN, Tülay (2022), “Hikâye Kahramanlarının Gözünden Sosyolojik Bir Simge: Marşal Katırı Hikâyesinde Traktör”, *Folklor/Edebiyat*, 28.109, 83-96.

- HOBBSAWM, Eric John Ernest (1997), *EŐkiyeler*, ev. Orhan AKALIN ve Necdet HASGÜL, Avesta Yayınları, İstanbul.
- LEKESİZALIN, Ferma (2021), “Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm: “Para Ağı” ve Edebiyat”, Ed. Aziz ŞEKER ve Emre ÖZCAN, *Edebiyat Sosyolojisini Güncel Kılmak, Temel Yaklaşımlar, Toplumsal-Politik Dönüşümler, İncelemeler*, Nika Yayınları, Ankara, 89-106.
- SARAÇGİL, AyŐe (2005), *Bukalemun Erkek. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat*, ev. Sevim AKTAŐ, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ŞEKER, Aziz (2021), *Kadın Roman Kahramanları. Toplumsal Cinsiyet, Edebiyat Sosyolojisi ve Roman Okumaları*, Nika Yayınları, Ankara.